

Давор Лазаревић*, Пирот

Davor Lazarevic, Pirot

ТРАГОВИ ЧЕШКОГ МУЗИЧКОГ ЗНАЛЦА НА ПИРОТСКОЈ КАЛДРМИ

TRAILS OF CZECH MUSIC EXPERT ON PIROT COBBLESTONE

***Сажетак:** Рад који је пред вама требало би да баца јаснију светлост на полутаму културне историје Пирота с краја 19. и почетком 20. века кроз трагање за оставиштином Карла Мађејке, вансеријског интелектуалца чешког порекла, који је скоро половину радног века провео у Пироту градећи позорницу хорског и музичког стваралаштва малене оријенталне вароши. Уз идентификацију културног отиска Карла Мађејке овај рад се може посматрати и као отварање једне шире и још комплексније теме која би се бавила судбинама и стваралаштвом десетина Чеха који су до Првог светског рата походили Пирот остављајући за собом и те како видљиве трагове. Из тог угла овај рад се може посматрати и као потенцијални прилог историји Чеха у Пироту.*

***Abstract:** The study in front of you should throw a more clear light to semi-darkness in which was the history of culture at the end of the 19th and beginning of 20th century through searching for the legacy of Karlo Macejka who was an extraordinary intellectual of Czech origin spending almost a half of his working life in Pirot establishing the stage for choir singing and music in a small oriental town. Identifying the cultural influence of Karlo Macejka, this study can be seen also as opening of one wider and more complex topic which would deal with destinies and*

* davorlazarevic82@gmail.com

creative work of dozens of Czech people who came to Pirot before the First World War, leaving visible marks of their work. From this point of view, the study can be considered also as a potential contribution to the history of Czech people in Pirot.

Кључне речи: *Пирот, Чеси, Карло Мађејка, култура, образовање, хорско певање, музичка култура*

Key words: *Pirot, Czech people, Karlo Macejka, culture, education, choir singing, culture of music*

ДОЛАЗАК ЧЕХА У СРБИЈУ И ПИРОТ

Читајући монографије српских школа, установа културе, разних аматерских друштава па и читавих општина и градова, тешко је не приметити неко заслужно име чешког порекла, често нејасно транскрибовано или преведено, а још чешће без имало биографских или професионалних података. Како до сада није било озбиљнијег и свеобухватног истраживања о Чесима у Србији крајем 19. и почетком 20. века и њиховој улози у друштвеном, културном и научном животу, судбине тих страних прегалаца и даље су разбацане по литератури остајући недовољно познате широј јавности.

Долазак Чеха у Србију по својој суштини био је комплексан и дуготрајан процес који је тешко омеђити у хронолошком смислу, али се као својеврсна прекретница може посматрати талас револуција који је дубоко потресао огромну Хабзбуршку монархију 1848/49. године откривајући, до тада потискивано, проблематично словенско питање (Дворник, 2001). До решења статуса словенских народа у монархији том приликом није дошло, али је зато од стране Беча тенденција централизације и германизације бивала све драстичнија, што је код Чеха и осталих Западних Словена у њиховом погледу на будућност јачало фокус на Русију и панславизам као излаз из Аустро-Угарске двојне монархије. Иако је словенско друштво у монархији широм отворених очију скретало поглед на Русију, крајичком ока опајана је и малена Кнежевина Србија која је успела да се докопа аутономије унутар Османског царства чиме је својој словенској браћи уливала наду да је у маратонској трци за обнављање националне државе могуће стићи до циља. Са друге стране, до средине 19. века интеракција Србије са њеним северним суседом је постајала све присутнија, нарочито на пољу образовања, науке и културе, областима којима се у Србији назирала тек клица будућег развоја. Образовани Срби из Војводине су заједно са интелектуалцима словенског порекла постали плодно

семе које се врло лако примало на тек узорано српско образовно и научно поље. У земљи која је била у дефициту свих образовних профила и стручњака уопште, велики број школованих Чеха је препознао своју шансу за ухлебљење и даљу каријеру. Заправо, њихова потреба за послом, тежина германизације у монархији на издисају и жеђ Србије за стручњацима из свих области чине иницијални мотив за масовни прилив образованих Чеха у Србију током друге половине 19. века. Наравно, у позадини је свакако стајала идеја о словенској и судбинској блискости два народа који су пред собом имали борбу за национално ослобођење. Након стицања независности Србије у Берлину 1878. године сви поменути мотиви за долазак Чеха још више су добијали на значају, па се у том периоду бележи највећи број оних који су Србију одабрали за своју крајњу дестинацију.

Што се тиче Пирота, он је постао интересантан за долазак првих Чеха тек после ослобођења од Турака и припајања Кнежевине Србији 1878. године. Тада Пирот постаје део законодавног и управног система Србије, што је захтевало промене и регулацију у готово свим областима друштвеног живота малене, типично оријенталне вароши. Највећи проблем у том процесу било је перманентно сударање са чињеницом да за тако крупне изазове није било стручних људи. Потпуни недостатак школованих професора, лекара, фармацеута, правника, инжењера и других стручњака чинио је Пирот хендикепираним за убрзано прикључење матици. Једини начин да се замајац промена покрене било је довођење интелектуалаца из других градова, а када је ситуација то захтевала, у варошицу су стизали и потпуни странци, најчешће чешког порекла, по одлуци надлежних министарстава. Скоро нико од намештених службеника није желео да баш у Пироту започне или настави своју каријеру. Често се та психолошка одбојност, рођена из предрасуда о малој средини, претварала у трајну баријеру која је у пракси доводила до сталних захтева за премештај у неко развијеније место или отворене незаинтересованости за ефектан рад. На срећу по локалну средину, чини се да је много више било оних који су се трудили да раде што боље како би као награду добили намештење у веће градове или вароши.

Први интелектуалац чешког порекла који је стигао у Пирот био је мр Франц Сиручек (Franc Širuček), фармацеут, који је почетком 1879. године од надлежног министарства добио дозволу за отварање апотеке у Пироту пошто је био једини стручњак тог типа на располагању (Марјановић, 1971, стр. 86). Пре доласка Франца Сиручека у Пироту је постојала приручна апотека у власништву Михаила Анђелковића, који је фармацеутско образовање стекао у Цариграду. Међутим, нови државни прописи су захтевали више

стандарде за рад апотека тако да је поменути Пироћанац у току 1880. године изгубио дозволу за рад (Стефановић, 1979). Иако није знао српски језик, Сиручек се веома брзо адаптирао на нову средину и врло успешно радио у Пироту све до своје смрти 1888. године. Његову апотекарску традицију још успешније је наставио чувени фармацеут Карло Скацел (Karel Skácel), који се може сврстати међу најзнаменитије Пироћанце 20. века због свог активног друштвеног, задужбинарског и хуманистичког живота. Човек који је, између осталог, био утемељивач и мецена неколико аматерских друштава, власник једног од најлепших здања у Пироту у стилу сецесије, носилац Албанске споменице и оснивач Учитељске школе. Радио је у Пироту до своје смрти 1930. године (Лилић, 1994, стр. 459). Једном речју громадна појава у модерној историји Пирота која свакако заслужује посебан истраживачки захват.

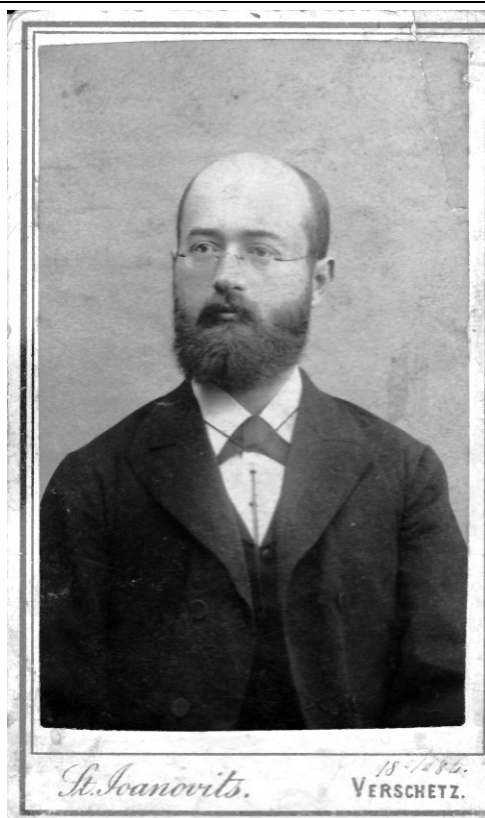
Убрзо након Франца Сиручека, септембра 1882. године, у Пирот долази др Јован Валента (Jan Valenta 1828-1887), дотадашњи професор Велике школе у Београду (Пејчић, 1979, стр. 53). На месту окружног лекара Јован Валента је остао четири године ударајући темеље здравствене културе у пиротском крају, а његови извештаји са терена као и стручни радови постали су незаобилазно штиво за упознавање са историјом српске медицине. Био је први управник варошке болнице у Београду и члан Српског ученог друштва (Глесингер, 1965, стр. 29). Пирот је напустио након пензионисања 1886. године. Успешан рад овог чешког лекара и научног радника у Пироту су наставили његови сународници др Јован Пелнарм (Jovan Pelnarm) и др Јован Хрничек (Jovan Hrnicek), који се помињу као лекари у пиротској вароши почетком двадесетог века (Лилић, 1994, стр. 453). Вероватно последњи чешки лекар у Пироту био је др Адам Фердинанд (Adam Ferdinand), који је умро од инфекције у пиротској војној болници 1915. године. Поред Чеха медицинара и фармацеута, који су утемељили ове делатности у пиротском крају, треба још поменути и Антонија Коблишку (Antonije Kobliska), једног од првих школованих ветеринара који је добио службу у вароши 1890. године и службовао у Пироту до 1892. године.

На крају поглавља које је малим делом отворило причу о Чесима у Пироту, треба поменути још неколико Чеха који су по образовању били професори и уметници. Уз Карла Мађејку, коме је овај рад посвећен и о коме ће у наставку бити речи, значајно место заузима и чешки музиколог и сликар Лудвик Куба (Ludvik Kuba), који је кратко боравио у Пироту 1895. године и том приликом забележио шеснаест народних песама из пиротског краја (Николић, 2005, стр. 50). На пољу музичког стваралаштва значајног трага је оставио и Алексије Штрумбергер (Aleksej Strumberger), који је радио у Пироту најпре као капелник војне музике у касарни, а потом

као учитељ музике и хоровађа Певачког друштва *Момчило* непосредно пред балканске ратове (Лазаревић, 2013). Његов посао капелника војне музике у међуратном раздобљу наставио је Фрања Микулаш (Franc Mikulas), који је у тој области музике доста постигао оснивањем војног штрајх оркестра у коме је било и прилично странаца, међу којима још један Чех, врстан трубач, извесни Ф. Малина (Из старог Пирота, *Слобода*, бр. 1082, 3. јун 1972, стр. 8). Међу последњима који су походили Пирот по намештењу од стране надлежних министарстава био је Карло Мифек (Karel Mifek) познатији под надимком Пражанин. По налогу Министарства просвете овај Чех стигао је у Пирот 1911. године као наставник физичке културе са задатком да унапреди Соколски покрет. Иако није знао српски језик, Карло Мифек је врло брзо постигао изванредне резултате у свом послу и захваљујући њему пиротски соколи су се појавили на Свесловенском слету у Прагу 1912. године (Ћирић, 2006).

ОД ПЕЛХРИМОВА ДО ПИРОТА

Трагање за ликом и делом Карла Мађејке (Karel Matejka) ваљало би започети у његовом родном месту одакле се овај интелектуалац отиснуо на један неизванредан, надамне авантуристички и преко хиљаду километара дуг пут без унапред зацртаног крајњег одредишта. У том смислу Карло Мађејка није био изузетак, већ само један пример у мору чешких уметника и музичара који су у потрази за бољим животом кренули према јужним границама велике монархије у сусрет својој јужнословенској браћи. У већини случајева прва места у којима су се задржавали ови, како бисмо ми данас рекли, слободни уметници били су војвођански градови Нови Сад, Суботица, Панчево, Вршац и Кикинда (Пејовић, 1997). Сплетом околности у та места се слио највећи број музички образованих Чеха, који су одатле, најчешће по позиву надлежних министарстава, добијали посао у тек основаним српским гимназијама и на тај начин доспевали на простор преко Саве и Дунава стизајући све до јужних обода тадашње Кнежевине Србије (Здравић-Михаиловић, 2013). Та друга етапа у путовању била је у ствари највећи изазов за све њих јер су улазили у православну културну област изразито обојену оријенталним османским примесима где се говорило похабани српски језик у који тек што је уведен ред, а уз све то ишао је свеже раширени правни и законски параван у чијој позадини се дешавао свакодневни живот испуњен више обичајним него правним нормама.

Слика 1 Карло Мађејка у Вршцу 1886.
Picture 1 Karlo Macejka in Vrsac, 1886.

Прва страница животне приче Карла Мађејке отворена је његовим рођењем 23. маја 1860. године у маленом градићу Пелхримов (у српској транскрипцији често Пилграм), у чешкој области Бохемија у вишечланој породици Карла и Матилде Мађејка (Архива Миливоја Мађејке, Dekanski urad v Pelhrimove, Krestni list 18. 1. 1916). Живот у породици крајње скромног материјалног статуса и са много гладних уста свакако је наметао образовање као један од начина за бољи живот. У свом родном месту Карло Мађејка је завршио основну школу, после које уписује реалну гимназију у којој је стекао за то време солидно опште образовање и овладао немачким, латинским и француским језиком. Гимназију је завршио такође у свом родном граду 1876. године (Архива Миливоја Мађејке, Vysvedčeni obecního realného gymnasia v Pelhrimove, 15. јул 1876. године). По свој прилици у то време је Карло Мађејка стекао и

неку врсту основног музичког образовања у школи коју је држао његов отац што је свакако утицало пресудно на одабир његовог главног животног позива. Завршетком поменуте школе Карло Мађејка је исцрпио образовне могућности које је нудио мали чешки градић па је по нова знања морао да крене према Прагу, епицентру тадашњег чешког па и источноевропског образовања. Већ почетком осамдесетих година млади и знања жељан провинцијалац се обрео у Прагу са још увек нејасном визијом своје будуће професије, чему у прилог иде податак да је почео паралелно да студира музику и фармацију. Студије музике врло успешно је реализовао у певачкој и оперској школи Франца Пиводе (Franc Pivoda) на којој је после двогодишњег школовања дипломирао 1883. године (Архива Миливоја Мађејке, *Vysvedčeni škola zpevu Fr. Pivoda v Prahe*, 30. јул 1883. године). Међутим, иако је студије фармације уписао 1881. године на Филозофском факултету Карл-Фердинанд универзитета у Прагу, континуирано је похађао наставу само прва четири семестра, након чега прекида редовне студије због свог одласка из Прага. То га није спречило да настави бављење фармацијом као ванредни студент, али је то и те како одужило завршетак студија, пре свега због даљине и финансија. Ипак се упорност исплатила па је Карло Мађејка 1901. године дошао до дипломе магистра фармације. Своје музичко образовање Карло Мађејка је у периоду до 1885. године додатно надоградио и похађањем школе хорског дириговања коју је водио диригент Јосиф Фабијан (Архива Миливоја Мађејке, *Vysvedčeni škola Josef Fabian*, 4. март 1885. године).

Долазак Карла Мађејке у српску средину први пут се бележи 1884. године када се помиње као хоровађа Смедеревске певачке задруге (Пејовић, 1996). По свој прилици у Смедереву се није дуго задржао јер се већ наредне године помиње као хоровађа Ковиначког српско-црквеног певачког друштва са којим је приредио неколико јавних наступа крајем 1885. и почетком 1886. године (Архива Миливоја Мађејке, *Позивница за беседу у дворани код Златног јелена*, 23. јануар 1886. године). Боравак Карла Мађејке у тим крајевима је поред афирмативног значаја за даљу каријеру за њега лично имао и нарочит интимни па и судбински карактер јер је управо тамо упознао своју животну сапутницу Лауру Таис. Њено пуно име било је Лаурентија Августа Таис и по месту рођења потицала је из Беле Цркве, али је њен отац Јозеф био пореклом са Карпата, док је мајка Алојза била вероватно немачког порекла. Брак између Карла и Лауре склопљен је у Ковину 31. јула 1887. године (Архива Миливоја Мађејке, *Венчани лист парохијске канцеларије у Ковину*, издат 7. јануара 1916. године). Са Лауром је Карло проживео читав свој живот одгајајући троје деце иза којих је остало бројно и на све стране света расуто потомство. Лаура је доживела

дубоку старост, умрла је у Београду 1954. године у деведесетој години. Почетак брачног живота за Карла Мађејку био је у егзистенцијалном смислу врло тежак јер је још увек био без сигурног посла, без куће и кућишта, па је најважнији ослонац за млади брачни пар вероватно била Лаурина породица. Плата хонорарног хоровађе није била довољна за издржавање породице, па је Мађејкино тражење посла све више било фокусирано на потребе Министарства просвете Краљевине Србије које је вапило за учитељима и професорима свих профила.

ПИРОТСКИ ДАНИ КАРЛА МАЂЕЈКЕ

Свој први посао у државној служби Краљевине Србије Карло Мађејка је добио 26. септембра 1888. године, када је указом министра просвете и црквених дела именован за учитеља музике и певања у Нижој пиротској гимназији (Архив Србије, МПс, X, 32, 1903; LX, 40, 1899). Намештење Карла Мађејке у пиротској гимназији за њега и његову супругу није било баш најсрећније решење јер су одлазили на сам југоисточни руб Србије, што је било врло далеко од тазбине у Ковину и преко потребне материјалне и сваке друге помоћи. Посао у државној служби је свакако за Мађејку отварао каријерну перспективу, али није био баш најбоље плаћен, што ће бити најтеже премостива препрека ка квалитетном животу његове породице у маленој пиротској вароши. Ако његов боравак у Пироту посматрамо са тог становишта, онда не изненађује податак да је Мађејка често од министарства тражио премештај у северније крајеве Србије како би био ближе породици своје супруге.

Радост због добијања државне службе губила је на интензитету после информације да ће се та служба обављати у Пироту. Чињеница која је вероватно утицала да Мађејка упркос даљини ипак прихвати службу у Пироту била је тек изграђена железничка пруга Софија–Ниш–Београд, што је велико растојање у километрима чинило лако премостивом баријером. То је за Мађејку било од пресудне важности како због комуникације са домовином, тазбином, незавршених студија фармације, али и због његовог радозналост и немирног интелектуалног бића.

Сустрет Карла Мађејке са новим радним местом у пиротској Гимназији био је у неку руку препун изненађујућих па и обесхрабрујућих момената. Његов долазак је пао баш у време када је зграда Митрополије у којој је била смештена Гимназија почела да се урушава па се настава привремено одвијала у тек подигнутој згради Основне школе на Пазару (Архив Србије, МПс, ф. IV, р. 116/1888). Из тог разлога атмосфера у школи је била прилично хаотична,

нарочито за некога ко је тек почињао да ради. Са друге стране, Мађејка је преузимао предмет који се скоро читаву деценију није предавао због недостатка кадра, а приде му је додељено да предаје цртање и лепо писање како би се настава несметано одвијала из свих уметничких предмета. Скоро никакво затечено искуство, уз недостатак литературе за поменуте предмете, учинили су да рад Карла Мађејке као предавача уметничке групе предмета започне скоро са апсолутне нуле и по његовом личном осећају како и шта треба радити. Невероватна практичност која је красила овог човека врло брзо је дала резултате у раду на нивоу штапа и канапа, али уз велики ентузијазам и енергију. Како би губио што мање времена од куће до радног места, Мађејка се настанио одмах преко пута Гимназије, користећи сваки тренутак да унапреди свој рад на часовима.

Помена је вредан податак да је непосредно по доласку међу ученике Карло Мађејка почео да се носи мишљу како што пре треба оформити ђачки хор. Ту идеју врло брзо је преводио у праксу кренувши са увежбавањем једногласних, а недуго затим и вишегласних композиција (Историјски архив Пирот, Извештај Гимназије за школску 1889/90). Изузетна умешност у раду са певачима аматерима прочула се пиротском чаршијом што је Мађејку убрзо квалификовало као потенцијалног хоровађу тек основаног Пиротског певачког друштва *Момчило* (Види више: Лазаревић, 2013). До преузимања диригентске палице поменутог певачког друштва од стране Карла Мађејке дошло је у току 1890. године када му је министар просвете и црквених дела одобрио да ради као хонорарни хоровађа (Архив Србије, МПС, ф. 31, р. 95/1890). Нови задатак Мађејки није тешко падао јер је већ имао одређено искуство као диригент са хоровима у Смедереву и Ковину, али је отежавајућа околност лежала у томе што је и овај посао морао да ради малтене од нуле са људима, махом занатлијама, који су били потпуно музички неписмени. Упркос тешкоћама, Мађејка је врло брзо од неорганизоване групе аматера створио солидну четворогласну певачку дружину која је на радост Пироћанаца управо у то време почела са својим првим јавним наступима. Вансеријска посвећеност у раду са хором, за годишњи хонорар од свега 300 динара, чинила је да су многи чланови *Момчила* били постиђени да пред таквим човеком изостају са проба или не ураде постављене задатке.

Почетком деведесетих година 19. века, Мађејкин рад у пиротској Гимназији бивао је све запаженији што због формирања мешовитог четворогласног ђачког хора што због иницијативе да се оформи и ђачки оркестар. Највећа препрека у том подухвату био је недостатак инструмената, тачније средстава за њихову куповину.

Међутим, та ставка није обесхрабрила Карла Мађејку који је био један од заговорника идеје да се оснује Фонд за школовање сиромашних ђака из којег би се финансирала куповина уџбеника, наставних средстава па и музичких инструмената. Убрзо је и та идеја остварена.

За свега неколико година боравка у Пироту оправдано се стиче утисак да је Карло Мађејка удахнуо живот културном развоју малене вароши, коју је, иако потпуни странац, све више доживљавао као своју. Каријера амбициозног Чеха је крупним корацима напредовала, али је материјални статус његове породице бивао у све већем раскораку са реалним потребама. Плата гимназијског учитеља и диригентски хонорар само су делимично задовољавали скромни животни стил Лауре и Карла Мађејке. Ситуација је постала још драматичнија 1891. године, после рођења кћери Гизеле¹. До додатних извора прихода тешко се долазило па се породица Мађејка тих година заиста нашла у незавидном материјалном положају. Баш у том периоду, тачније у току школске 1893/94. године, као да је и министарство осетило сву тескобу која је притискала Карла Мађејку, па је стигло и решење за његов премештај у Неготин. Са малом ћерком и бременитом Лауром, Карло Мађејка се убрзо сели у Неготин где добија место учитеља музике и певања у неготинској Гимназији преузимајући посао који је до тада радио његов земљак Фридрих Брунети (Плавшић, 2013, стр. 13). За разлику од Пирота где хорско певање малтене није ни постојало пре доласка Мађејке, у Неготину је ситуација била знатно боља и стимулативнија за рад јер је Фридрих Брунети (Friedrich Brunetti) поставио изузетне темеље развоју те области музичког стваралаштва. Затечено стање у Неготину Карло Мађејка је могао само додатно унапредити. Радохолик по природи, Мађејка свој музички таленат није сејао само унутар Гимназије, већ је одмах по доласку преузео и место хоровађе неготинског Певачког друштва *Хајдук Вељко*. Може се рећи да је своју прву праву афирмацију као диригент Карло Мађејка доживео управо са поменутиим хором са којим је гостовао широм источне Србије и западне Бугарске. За врло кратко време омалени али темпераментни Чех постао је препознатљива фигура у

¹ Гизела Мађејка удата Кедровић – Најстарија кћи Карла и Лауре Мађејка, рођена је у Пироту 1891. године, где се и школовала. Од оца је добила доста добро музичко образовање па је још као дете постала изузетно вешта у музицирању на клавиру и виолини. Са својим оцем је често наступала јавно у Пироту и била је права атракција за Пироћанце као вероватно прва девојчица коју су видели како свира клавиру и виолину. Удала се 1924. године у Крушевцу за чувеног фармацеута Душана Кедровића, који је завршио фармацију у Бечу и Инсбруку и држао најпознатију крушевачку апотеку (Симоновић, 2011, стр. 186). Услед несрећних околности Гизела је умрла на порођају 1927. године.

културном животу Неготинске крајине. По ономе што знамо неготински дани били су много продуктивнији за Мађејку, а по свој прилици се поправило и материјално стање породице. Управо у Неготину родила се 1894. године друга ћерка Божана², а 1896. године и син Мирослав³.

Вероватно да би каријера Карла Мађејке у Неготину потрајала да Гимназија није укинута 16. августа 1898. године (Плавшић, 1989, стр. 99). Тај догађај је потпуно непланирано Мађејку и његову породицу поново вратио у Пирот. Указом министра просвете Карло Мађејка се враћа у пиротску Гимназију на место учитеља музике и певања. Сам повратак у малену варош што се каријере тиче био је свакако корак уназад јер је Мађејка и у Гимназији и у Певачком друштву *Момчило* отприлике затекао онај ниво у раду који је оставио пет година раније. Уз не баш радосно намештење у Пироту стигла је убрзо и лепа вест о стицању српског држављанства за чланове породице Мађејка па је тако овај интелектуалац могао после десет година да се осећа пуноправним грађанином Краљевине Србије (Архива Миливоја Мађејке, Уверење о држављанству издато у Нишу, 26. новембра 1898).

² Божана Мађејка удата Ратајац – Рођена у Неготину 1894. године, била је средње дете Карла и Лауре Мађејка. Детињство је провела у Неготину, Пироту и Чачку боравећи уз мајку и оца од којег је стекла музичко образовање. После доласка породице у Крушевац удаје се за чувеног Добросава Ратајца (1887-1945), који је завршио студије грађевине на минхенском Техничком факултету. Био је изузетан инжењер па је постао помоћник министра саобраћаја Краљевине Југославије, а од 1934. године био је управник поште, телеграфа и телефона Краљевине Југославије. Одликован је француским орденом Легије части због постављања подводног телефонског кабла између Игала и Марсеја. У току Другог светског рата био је у заробљеништву, а умро је после ослобођења 1945. године. Због његовог истакнутог положаја у Краљевини Југославији комунисти су вршили страшан притисак и тортуру над породицом Ратајац (Бајић, 1991, стр. 319).

³ Мирослав Мађејка – једини син Карла и Лауре Мађејка. Детињство је провео са породицом у Неготину, Пироту и Чачку, након чега је у вихору Првог светског рата доспео као тешко болестан у Марсеј. Тамо је у болници упознао Францускињу са којом се оженио 1917. године и са њом добио сина Жан Жака, који је живео свега годину дана јер му је мајка умрла на порођају. Мирослав остаје у кући свога таста још неко време, а онда одлази у Париз где уписује студије фармације, али их напушта после годину дана и враћа се у Краљевину СХС да би служио војни рок у Зајечару. Тада упознаје и своју другу супругу Загорку са којом се убрзо жени и сели у Крушевац. Са другом женом добија ћерку Божану и сина Драгослава. Од 1929. године, Мирослав добија службу у финансијској дирекцији Моравске бановине. Неко време је службовао у Нишкој Бањи, где ступа у везу са извесном женом иранског порекла која у Ирану 1936. године рађа њиховог ванбрачног сина Надир Халамија, који је касније живео у САД и умро 2008. године. Трећа супруга Мирослава Мађејке звала се Добрила и била је дупло млађа од њега. Са њом је 1939. године у Прокупљу добио сина Миливоја Мађејку.

Друга, условно речено, епизода пиротских дана у животу Карла Мађејке овога пута трајала је пуних десет година. Вративиши се у Пирот поново из једне, барем за нијансу, напредније средине, Мађејка је са великим ентузијазмом приступио свом послу. Његове некадашње идеје о формирању школског оркестра и куповини инструмената још увек су биле живе и више него актуелне. Тренутак за реализацију тих замисли био је много повољнији јер је 1894. године основан Фонд сиромашних ученика са капиталом од 1560 динара који се временом увећавао (Историјски архив Пирот, Извештај Гимназије за школску 1895/96). Простор да се средства фонда ојачају и да се њима купе инструментни, Карло Мађејка је видео у организовању добротворних музичко-сценских забава за варошане. Са том праксом кренуло се већ у току 1899. године па је захваљујући прикупљеном новцу у режији Карла Мађејке из Чешке набављен први пијанино за Гимназију по цени од 964 динара (Историјски архив Пирот, Извештај Гимназије за школску 1899/1900. годину). Колико је набавка клавира била важна не само за школу него и за варош показала је забава поводом Савиндана јануара 1901. године када су Пироћанци можда по први пут могли да уживају у звуку клавира на којем је свирао Карло Мађејка пратећи ђачки хор. То је био блистави почетак једне сјајне традиције да се на Савиндан у Гимназији приређују врло садржајни и занимљиви концерти хора, солиста, а убрзо и ђачког оркестра. Треба још рећи да је свака од ових забава доносила у просеку по двеста динара добровољних прилога за Фонд сиромашних ученика. Из тих средстава су купљени и инструменти за школски оркестар који је бројао око двадесетак ученика. Један од концерата који се у Пироту тога времена дуго препричавао десио се на Савиндан 1903. године када је Карло Мађејка са госпођицом Паулином Јовановић изводио композицију на клавиру за четири руке, што је за присутне била права атракција. Исте вечери Пироћанци су уживали слушајући композиције за виолину и клавир које су изводили Мађејка и његова деветогодишња кћи Гизела. Ипак, највеће овације те вечери доживео је школски мешовити четворогласни хор који је бројношћу чланова и силином извођења композиција импресионирао чак и оне до тада не претерано заинтересоване (Историјски архив Пирот, Извештај Гимназије за школску 1903/1904. годину).

Карлу Мађејки 1903. година је донела још један сјајан подвиг. Реч је о Певачком друштву *Момчило* које се појавило на фестивалу у Београду у организацији Певачког друштва *Абрашевић*. У конкуренцији од неколико десетина певачких дружина хористи *Момчила* предвођени Мађејком су наступили 16. маја 1903. године, одушевили пробирљиву престоничку публику и освојили прву

награду (Из старог Пирота. *Слобода*, бр. 793, 4. децембар 1965, стр. 12). Колико је за то време Певачко друштво *Момчило* било респектабилно говори податак да је мушки хор чинило 35 певача, што је бројка која је и данас тешко достижна. Велики успех Карла Мађејке и његовог *Момчила* у Београду није остао непримећен. Најбоља потврда тога јесте позивница која је уследила са највишег нивоа да Певачко друштво *Момчило* учествује у свечаној церемонији крунисања краља Петра Карађорђевића у Београду 8. септембра 1904. године (Архив Србије, МПс, ф. 26, р. 179/1904). И том приликом Пироћанци су заблистали у пуном сјају, што није промакло тада најутицајнијим државним новинама (Насловна страна. *Политика*, бр. 237, 8. септембар 1904, стр. 1).

Квалитетан рад Карла Мађејке уважавало је и Министарство просвете које је предложило његово унапређење на ниво вишег учитеља четврте класе (Архива Миливоја Мађејке, Указ краља Александра Обреновића од 6. јула 1899. године), а након тога и унапређење у вишег учитеља треће класе (Архива Миливоја Мађејке, Указ краља Петра Првог Карађорђевића од 15. јануара 1915. године). Као човек невероватне радне енергије, Карло Мађејка, упркос свим обавезама и финансијским тешкоћама, није запостављао ни своје студије фармације па је 10. јула 1901. године стекао диплому магистра фармације на Филозофском факултету Карл-Фердинанд Универзитета у Прагу (Архива Миливоја Мађејке, *Zeugniss herr Matejka Karl ...*, 10. јул 1901. године). Уз све то у току 1902. године успео је управо у Пироту да заврши рукопис уџбеника за наставу музике под називом *Теорија музике* који је до данас остао необјављен, а настао је из насушне потребе да се настава овог предмета унапреди и што више приближи ученицима.

Упркос свим успесима и стеченим признањима, материјални статус породице Мађејка у Пироту је из године у годину бивао све гори. Немајући начина да тај проблем реши, Карло Мађејка је поново био приморан да тражи од министра премештај у Смедерево или Ниш (Архив Србије, МПс, ф. 19, р. 36/1904). Тражење премештаја није било неуобичајено, али је за ову тему интересантна реакција тадашњег директора Гимназије професора Николе Ракића. Наиме, видевши Међејкину молбу, он је брже-боље и сам писао министру и молио да никако не дозволи тражени премештај јер би то за Пирот и школу био ненадокнадив губитак. Да ли је апел директора Николе Ракића утицао на министра, никада нећемо сазнати, али знамо да је Карло Мађејка одбијен у свом захтеву за премештај. Ова занимљива епизода на најбољи могући начин говори са колико поштовања и симпатија се у Пироту гледало на лик и дело Карла Мађејке. У својим касније записаним сећањима ученици су га описивали као доброћудног човечуљка са густим плаворићим

брковима и брадом, наочарима са златним оквиром, педантног и увек спремног да помогне (Сећање на Гимназију. *Слобода*, бр. 486, 20.12.1958, стр. 4). Сем на ученике, Карло Мађејка је остављао утисак и на варошане који су га често описивали као чудака. Неки га памте и као својеврсног оснивача корзоа у Пироту јер је био први који је свакога дана без нарочитог разлога шетао истом релацијом до градског стрелишта према Бистрици и Расничкој реци (Корзо у Пироту. *Слобода*, бр. 1094, 23.9.1972, стр. 8). Шетње Карла Мађејке су деловале чудно Пироћанцима па су сматрали да је професор мало замајан, али су убрзо и сами исто тако без неког нарочитог разлога почели да шетају варошким корзоом.

На крају, као што су случајно почели, пиротски дани Карла Мађејке сасвим случајно су се и завршили. Указом министра просвете и црквених дела од 19. септембра 1909. године, Карло Мађејка је именован за учитеља музике и певања у чачанској Гимназији. Тада је заувек напустио Пирот у којем је провео све скупа петнаест година.

Живот породице Мађејка настављен је у Чачку, где је радна енергија, тада већ искусног чешког музичког зналца, поново препозната од стране локалне средине као вансерисјки квалитет који се не среће сваког дана. Јавни наступи Карла Мађејке, његових хориста и музичара обележили су јавни живот Чачка у предвечерје Првог светског рата. Из мноштва похвалних реченица о њему привлачи пажњу податак да је у Чачку Мађејка реализовао још један свој подухват припремивши оперету под називом *Не укради* коју је режирао и њоме дириговао, а све на музику свог земљака Александра Валенте (Настасијевић, 2012, стр. 47). Нажалост, ни у Чачку породица није нашла своје коначно уточиште. Последња селидба била је у Крушевац, где је Карло Мађејка са супругом Лауром провео своје пензионерске дане. Иначе болешљив, после изненадне смрти своје ћерке Гизеле 1927. године, Карло Мађејка као да је осетио да се и њему крај приближава. Своју последњу вољу записао је 10. септембра 1928. године у Крушевцу (Архива Миливоја Мађејке, Моја последња воља мојој жени Лаури, 10.9.1928). Под будним оком своје супруге Лауре, Карло Мађејка умире 13. јануара 1929. године у својој шездесетдеветој години.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајић, Љ. (1991). *Књига о школи у Дренови*, Велика Дренова, Основна школа - Велика Дренова.
- Ђирић, Б. (2006). *Соколски покрет и ДТВ Партизан – Пирот*, Пирот, Музеј Понишавља; Ниш, Паноптикум : Спортска књига.

- Дворник, Ф. (2001). *Словени у европској историји и цивилизацији*, Београд, Слио.
- Глесингер, Л. (1965). *Чехословачко-југословенске медицинске везе у прошлости*, Београд, Школска књига.
- Лазаревић, Д. (2013). *125 година хорског певања у Пироту*, Пирот, Удружење за неговање музичке уметности *Св. Јован Златоуст*.
- Лилић, Б. (1994). *Историја Пирота и околине II*, Пирот, Немikals.
- Марјановић, В. (1971). Оснивање прве апотеке у Пироту 4. августа 1880. *Пиротски зборник*, 3, 85-94.
- Настасијевић, С. (2012). *Момчило Настасијевић човек и уметник*, Горњи Милановац, Музеј рудничко-таковског краја.
- Николић, И. (2005). *Народне песме Пирота и околине 1841-1956*, Пирот, Музеј Понишавља.
- Пејчић, М. (1979). Здравствене прилике у пиротском округу првих година после ослобођења од Турака 1877. г. *Пиротски зборник*, 8-9, 51-62.
- Пејовић, Р. (1996). Чешки музичари у српском музичком животу 1844-1918. *Нови звук*, 8, 51-58.
- Пејовић, Р. (1997). Чешки музичари у српском музичком животу 1844-1918 II. *Нови звук*, 9, 65-74.
- Плавшић, Н. (1989). *Неготинска Гимназија 1839-1989*, Неготин, Гимназија „Предраг Костић“ – Неготин.
- Плавшић, Н. (2013). *Уметничка музика и традиција хорског певања у Неготину и Крајини (1853-2013) : 160 година*, Неготин, Дом културе „Стеван Мокрањац“.
- Симоновић, С. (2011). *Енциклопедија Крушевца и околине*, Крушевац, Milirex.
- Стефановић, М. (1979). Апотека Михајла Мине Анђелковића очи ослобођења Пирота од Турака (1865-1880). *Пиротски зборник*, 8-9, 45-50.
- Здравих-Михаиловић, Д. (2013). Чешки музичари као зачетници хорске праксе у Нишу, *Аперто*, 3, 51-57.

Примљено/ Received on 02.07.2015.
Ревидирано/ Revised on 10.07.2015.
Прихваћено/ Accepted on 12.08.2015.